

Laura Soronen

**LAPSEN TOIMIJUUDEN EDISTÄMINEN, KUN
VANHEMPI ON VANKILASSA**
Katsaus kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Laura Soronen: Lapsen toimijuuden edistäminen, kun vanhempi on vankilassa – katsaus kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Toukokuu 2021

Lapset, joiden vanhempi on vankilassa, ovat yhteiskunnallisesti näkymättömässä ja haavoittuvassa asemassa oleva ihmisryhmä, jota on tutkittu vähän. Vankien lasten elämänselämänsä ovat monenlaisia, mutta tutkimusten perusteella he kärsivät muihin lapsiin verrattuna todennäköisemmin mielenterveyden vaikeuksista. Palvelut eivät kuitenkaan usein tunnista näiden lasten tuen tarpeita. Tämän tutkielman tavoite on vahvistaa kansainvälisen tutkimustiedon tuottamaa kuvaa vankien lasten kokemuksista ja tuen tarpeista sekä tarkastella toimijuuden edistämisen mahdollisuuksia lasten auttamisessa.

Tutkielman teoreettinen viitekehys pohjautuu psykologi Albert Banduran käsitykseen toimijuudesta. Banduran neljä toimijuuden osatekijää on tiivistetty tutkielmassa kaksiosaiseksi malliksi, jonka avulla on analysoitu vankien lapsia koskevaa tutkimuskirjallisuutta. Tässä mallissa toimijuuden edistämisen lähtökohdaksi on mahdollistava lapsille oman elämän tarkoituksellinen suunnittelu sekä oman toiminnan säätely ja reflektointi. Tätä mallia hyödyntäen tutkielmassa selvitetään, mitä vankien lasten toimijuuden edistämiseen liittyviä tekijöitä tutkimuskirjallisuudessa nousee esiin.

Tutkielma toteutettiin teoreettisena tutkielmana, ja aineisto koostuu kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta. Mukana ovat kuusi vertaisarvioitua tutkimusartikkelia sekä kaksi raporttia. Aineisto analysoitiin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tehtyjen tutkimushavaintojen mukaan keskeistä toimijuuden edistämässä on, että vankien lapset otetaan osaksi heitä koskevaa päätöksentekoa sekä palveluiden kehittämistä. Lisäksi tärkeää on vankien lasten tiedon lisääminen tuen saamisen mahdollisuuksista, resursseista ja vanhemman vankeusprosessista. Myös vankien lasten kanssa työskentelevät tarvitsevat lisätietoa heistä. Lisäksi kunnioittava ja turvallinen sosiaalinen tuki on lapsille merkityksellistä toimijuuden edistämässä.

Tutkimushavainnot tukevat käsitystä siitä, että tiedon puute ylläpitää vankien lasten näkymättömyyttä. Tiedon lisäämisen kautta ihmiset ja erityisesti vankien lasten kanssa työskentelevät osaisivat todennäköisemmin kohdata lapset kunnioittavasti sekä herkistyä heidän tarpeilleen. Toimijuuden näkökulman ymmärtäminen auttamistyössä voi edesauttaa myös sitä, että palvelut kohtaisivat vankien lasten yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi toimijuuden edistäminen on hyödyllinen lähtökohdaksi vankien lapsia koskeville jatkotutkimuksille, joiden merkittävää tarvetta havainnot tukevat.

Avainsanat: lapset, vanki, toimijuus, teoreettinen tutkielma

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluottelo

1	JOHDANTO.....	1
2	TOIMIJUUS.....	4
2.1	Lapset toimijoina.....	4
2.2	Toimijuus tässä tutkielmassa.....	5
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	9
3.1	Tutkimuskysymys ja tutkimusmenetelmät.....	9
3.2	Aineiston keruu ja aineisto.....	10
3.3	Eettiset kysymykset.....	12
4	HAVAINTOJA VANKIEN LASTEN TOIMIJUUDEN EDISTÄMISESTÄ.....	14
4.1	Tarkoituksellisen suunnittelun mahdollistaminen.....	14
4.2	Oman toiminnan säätelyn ja reflektoinnin mahdollistaminen.....	17
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	21
6	Lähteet.....	25
	Taulukko 1. Tutkimusaineisto.....	11

1 JOHDANTO

Kandidaatintutkielmani koskee lapsia, joiden elämää varjostaa vanhemman vankeus. Näkökulmani aiheeseen on lasten toimijuuden edistäminen. Tutkielman teoreettisena näkökulmana toimijuus keskittyy näiden lasten omiin kokemuksiin, tuen tarpeisiin sekä heidän vaikuttamismahdollisuuksiinsa omassa elämässään. Etsin vastauksia tutkimuskysymykseeni: *Mitä toimijuuden edistämisen tekijöitä vankien lapsia koskevassa tutkimuskirjallisuudessa esitetään?* Tutkielmassa toimijuuden käsite pohjautuu psykologi Albert Banduran (2001) ymmärrykseen toimijuudesta. Toimijuutta käsitellään Banduran neliosaisesta mallista tiivistetysti, tarkoituksellisen suunnittelun ja oman toiminnan säätelyn ja reflektion, mahdollistamisen kautta. Niinpä etsin vastauksia tutkimuskysymykseeni tämän kaksiosaisen mallin kautta kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta. Tutkielma onkin luonteeltaan teoreettinen. Tutkielman tavoitteena on vahvistaa kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden tuottamaa kuvaa vankien lasten kokemuksista ja tuen tarpeista sekä nostaa esille tekijöitä ja tapoja, jotka voivat edesauttaa vankien lasten kanssa työskenteleviä kohtaamaan lapset ja toimimaan heidän kanssaan lasten toimijuutta edistävällä tavalla.

Lapset, joita vanhemman vankeus koskettaa, ovat yhteiskunnallisesti näkymättömässä ja haavoittuvassa asemassa oleva ihmisryhmä. Järjestetyt palvelut ovatkin pitkälti epäonnistuneet tunnistamaan ja kohtaamaan vankien lasten aidot tuen tarpeet (Johnson 2021, 46; Lapintie & Sassi 2020). Vankien lasten ja heidän oikeuksiensa huomioiminen on yhteiskunnallisesti koordinoimatonta, suunnittelematonta ja sattumanvaraista (Flynn, Naylor & Fernandez Arias 2016, 365). Suomessa vanhemman vankeus koskettaa vuositasolla 8000–12 500 lasta (Ryynänen & Suomela 2011, 36). Tarkkoja tilastoja tai tutkimuksia ei ole, joten tarkkaa lukumäärää ei tiedetä (Lapintie & Sassi 2020). EU:n alueella noin 800 000 lasta joutuu eroon vanhemmastaan vankeustuomion takia joka vuosi (Jones & Wainaina-Wozna 2013, 23).

Kansainvälisesti lapset, joiden vanhempi on vankilassa, ovat olleet tutkimuskirjallisuudessa pitkään näkymättömiä mutta viime aikoina tutkimus on ollut kasvussa (Knudsen 2016, 362). Rosi Enroos (2008, 33) ilmaisi, että Suomessa tutkimuskirjallisuus koskien lapsia, vanhempia ja vankilaa on ollut niukkaa. Tilanne näyttää edelleen samankaltaiselta, eikä Suomessa ole seurattu kansainvälistä linjaa. Kriminaalihuollontukisäätöön perhetyön vastaava Anastasia Lapintie ilmaisi puhelinkeskustelussamme, että tutkimukselle olisi merkittävä tarve, mutta rahoituksen saaminen on toistamiseen epäonnistunut (Henkilökohtainen tiedonanto

11.2.2021). Kuitenkin Euroopan neuvoston suosituksissa koskien lapsia, joiden vanhempi on vankilassa, kohdassa 53 (CM/Rec (2018)5) ilmaistaan suositus rahoitukselle.

Lapsiystävällisessä käänöksessä kohta on ilmaistu seuraavasti: ”Tarvittaisiin myös rahoitusta, jotta vankilassa olevien vanhempien lapsista saataisiin enemmän tietoa. Saadun tiedon avulla ihmiset voisivat kohdella näitä lapsia paremmin.” (Lapsiystävälliset suositukset 2018.)

Lasten, joiden vanhempi on vankilassa, elämäkulut ovat monenlaisia ja yksilöllisiä. Jos omassa elämässä osallisena ollut vanhempi joutuu vankilaan, on se lapselle kuitenkin usein suuri menetys. Lapset, joiden vanhempi on tai on ollut vankilassa, kohtaavat huomattavasti todennäköisemmin mielenterveyden vaikeuksia elämässään kuin lapset, joiden vanhempi ei ole vankilassa. Vanhemman vankeus voi aiheuttaa lapselle kiintymyssuhteen häiriötä, turvallisuudentunteen järkkymistä, surua, emotionaalisia ja sosiaalisia stressitekijöitä, stigmaa sekä esimerkiksi taloudellisia haasteita perheelle. (Laakso & Nygaard 2012, 24; Johnson, 2012, 49.) Lapsi voi kokea vanhemman vankeusrangaistuksesta myös syyllisyyttä. (Jones & Wainaina-Wozna 2013, 65). Kun lapsen vanhempi kuolee äkillisesti, hän yleensä kohtaa välittömästi tukevia aikuisia, ja hänet luokitellaan lapseksi, joka tarvitsee välitöntä apua. Kun vanhempi joutuu vankilan, lapsi ei yleensä kohtaa samalla tavalla sympatiaa tai tukea, vaikka vanhemman epäselvä ja äkillinen menetys on lapselle usein traumaattinen kokemus. (Johnson 2012, 49.) Äkillisesti tapahtuva tilapäinen vanhemman menetys voi olla yhtä traumatisoiva kuin pysyvä menetys (Kampfner 1995, Johnson 2012, 49). Nämä kaikki mainitsemani tekijät yhdessä voivat selittää ylisukupolvista riskiä epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Vankien lasten avuntarve onkin lisääntynyt muihin lapsiin verrattuna. (Jones & Wainaina-Wozna 2013, 85.)

Vaikka vankien lapsia koskeva tutkimustieto Suomesta puuttuu lähes kokonaan, on täälläkin alettu yhteiskunnallisesti kiinnittää enemmän huomioita vankien perheisiin.

Rikosseuraamuslaitos julkaisi ensimmäiset lapsi- ja perhetyön linjaukset vuonna 2013 sekä uudistuneet linjaukset vuonna 2019. Linjaukset on tehty YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) pohjalta. Linjauksessa sanotaan viitaten sosiaalihuoltolakiin (sosiaalihuoltolaki 4 luku 41 §), että oikeus turvalliseen lapsuuteen täytyy varmistaa rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnallisen sosiaalitoimen yhteistyönä. Lisäksi yhteistyössä ovat mukana kolmannen sektorin toimijat kuten Kriminaalihuollon tukisäätiö ja Ensi- ja turvakotien liitto. Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa on järjestetty perheleirejä, vanhemmuusryhmiä sekä Ehjä perhe -toimintaa. Ehjä perhe -toiminnan tavoitteena on muun muassa vähentää vanhemman rangaistuksesta lapsille koituvia haittoja. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, 15.)

Lisäksi linjauksissa on asetettu yhdeksi lähtökohdaksi kaikkeen vankien lapsia koskevaan toimintaan pyrkimys taata lapselle ”mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan”. (Rikosseuraamuslaitos 2019, 13.) YK:n lapsen oikeuksien komitea on kuitenkin huomauttanut Suomea, ettei lapsen etua ole huomioitu riittävästi päätöksenteossa ja kaikkineen lapsen etu periaatteena on ymmärretty liian suppeasti. Lapsen edun pitäisi olla päätösharkinnassa ensisijaisempi kuin vanhempien, muiden aikuisten tai suuren yleisön edut. (Emt., 10.)

Johanna Santanen (2013, 7–8, 103) vertaa tekstissään osuvasti vankien lasten näkymättömyyttä Tove Janssonin kertomukseen näkymättömästä Ninni-lapsesta. Kertomuksen Ninni on pelokas mutta muuttuu hiljalleen näkyväksi. Kiinnostuksen osoitus, hyväksyntä, monipuolinen herkistyminen lapsen tarpeille sekä lapsen oman tilan ja ajan kunnioittaminen, olivat näkyväksi tulon mahdollistajia. Kehitys on prosessimainen. Tarinassa Ninnin kaulaan asetettiin kilisevä kulkunen, jotta hänet huomattaisiin. Santanen toteaa, että vankien lapsilla tämä huomatuksi tulemisen kulkunen on keskeisesti tutkitun tiedon lisääminen.

Tutkielma etenee niin, että avaan tutkielman teoriataustaa toimijuudesta. Käyn läpi lyhyesti toimijuutta yleisesti, lapsia toimijoina sekä perehdyn tämän tutkimuksen käsitykseen toimijuudesta. Kolmannessa luvussa käsittelen tutkielman toteutusta. Esittelen tutkimuskysymyksen, tutkimusmenetelmät, aineistonkeruun prosessin sekä tutkimusaineiston. Neljännessä luvussa käyn läpi tutkimushavainnot aineistosta. Ensimmäisenä nostan esiin ja analysoin toimijuuden edistämisen tekijöitä tarkoituksellisen suunnittelun näkökulmasta. Toisena käyn läpi ja analysoin toimijuuden edistämistä oman toiminnan säätelyn ja reflektoinnin näkökulmasta. Lopuksi viidennessä luvussa teen johtopäätöksiä tutkimushavainnoista sekä pohdin tutkimuksen haasteita ja jatkotutkimuksen tarpeita.

2 TOIMIJUUS

Jo tutkimusprosessin alussa tutustuessani tutkimuskirjallisuuteen, joka käsitteli lapsia, joiden vanhempi on vankilassa, ymmärsin näkymättömyyden ja kuulluksi tulemisen puutteen toimijuuden puutteina ja rajoitteina. Monista vankilaa ja perhettä koskevista tutkimuksista puuttui lasten ääni kokonaan. Tutkimuksista, jotka keskittyivät vankien lasten näkökulmaan ja kokemuksiin kävi ilmi, ettei lapsia otettu mukaan heitä koskevaan päätöksentekoon tai palveluiden kehittämiseen.

Yhteiskuntatieteellisesti toimijuus on käytetty käsite yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta puhuttaessa. Toimijuutta on tarkasteltu sen kautta, onko yksilöllä mahdollisuus ohjata toimintaansa omilla valinnoillaan vai ohjaako toimintaa ympäristön rakenteet ja käytänteet. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011, 20.) Suvi Ronkainen (2008, 388) artikkelissaan ”Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus” kuvaa toimijuutta mahdollisuuksien, resurssien ja ehtojen suhteena, jossa on kyse valtajoista. Vaihtoehdottomuus kaventaa aina toimijuutta. Esimerkiksi viranomaispuheessa toimijuus nähdään usein elämänhallintana, jonka vastakohtana on avuttomuus (Eteläpelto ym. 2011, 12).

Mykkänen (Mykkänen 2010, 42) kuvaa toimijuutta Gieleen ja Elderiin (1998, 10,17) viitaten niin, että toimijuus on aktiivista päätöksentekoon osallistumista ja pystyvyyttä muokata omaa elämäntulkuaan tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimijuus on kokonaisvaltaista; tietämistä, ajattelemista, toimimista ja tuntemista subjektina. Heidän näkemyksensä mukailee Banduran toimijuuden ymmärrystä, jota käsitellään luvussa 2.2. Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut myös siitä kysymyksessä, miten vankien lasten kanssa työskentelevät voivat toiminnallaan edistää lasten toimijuutta. Leiman (2013, 32–35.) kirjoittaakin osuvasti toimijuudesta auttamistyössä ja hahmottaa toimijuuden kehittymisen tuloksena. Auttamistyössä pyritään aina jotakin kohti, ja hyvän toimijuuden saavuttaminen on Leimanin mukaan auttamistyössä tärkeä päämäärä.

2.1 Lapset toimijoina

Tutkielmani ei määrittele vankien lasten tarkkaa ikää. Tutkielman lapsi -ilmaisuu ei kuvaa ensisijaisesti lapsuusikää, vaan lasta vanhempilapsi-suhteessa. Lapsi -ilmaisulla viitataan alaikäisiin lapsiin ja nuoriin, joiden vanhempi on tai on ollut vankilassa. Suurin osa tämän tutkielman tutkimuskirjallisuuden aineistosta olivat nuoruusikäisiä.

Lasten toimijuutta on tarkasteltu paljoin yhteiskunnallisesti (Etäpelto ym. 2011, 12). Stenvall (2018) tutki väitöskirjassaan ”Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä” lasten yhteiskunnallista osallisuutta ja toimijuutta. Tutkimuksen mukaan länsimaissa lapset tunnustetaan nykyisin toimijoina eli kykenevinä hoitamaan omia asioitaan ja ottamaan osaa yhteiskunnallisiin toimiin (Emt, 20). Stenvallille lasten osallisuuden, osallistumisen ja toimijuuden määritelmät tulivat näkyviin, kun lasten käytöstä oli jouduttu jollain tavalla arvioimaan. Lapset otettiin mukaan mutta tavat, joilla mukaan ottaminen tapahtui, eivät välttämättä olleet lasten mielestä toimivia. Heidän mielipidettään saatettiin kysyä heitä koskevissa ratkaisuisissa, mutta aikuisilla toimijoilla oli jo näkemys asioiden etenemisestä. Tällöin aikuiset voivat ajatella tukevan lapsen kuulemisen tarvetta, vaikka todellisuudessa toiminta ei edistä lasten toimijuutta. Lasten mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa ovatkin rajalliset, mutta heidän usein oletetaan toimivan näissä raameissa aktiivisesti. Niinpä keskiössä pitäisi olla tavat, joilla lapset tulevan arjessaan kohdatuksi. Heidän käsityksensä omista toimintamahdollisuuksista vahvistuu, jos heidän näkemyksilleen, toiveilleen ja ajatuksilleen annetaan tilaa arjessa. (Emt. 16, 134, 139–140)

Nuorilta odotettu toimijuus kiteytyy oman elämänkaaren rakentamiseen yhteiskunnan odotusten ristipaineessa. Heiltä odotetaan kestäviä valintoja koulutuksessa, työssä, perheelämässä ja elinikäisessä oppimisessa. (Etäpelto ym. 2011, 11.)

2.2 Toimijuus tässä tutkielmassa

Toimijuus on moniselitteinen käsite, joten sen tarkempi rajausta on tutkielmassani tarpeellista. Tutkielman teoreettinen viitekehys pohjautuukin psykologi Albert Banduran (2001) sosiaalisen oppimisen teorian käsitykseen toimijuudesta. Banduran mukaan toimijuus on sitä, että ihminen voi tarkoituksenmukaisesti vaikuttaa oman elämänsä olosuhteisiin eikä ihminen ole vain olosuhteiden tuotos. Ihmiset eivät toimi yksin vaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa, eli ihmisen toiminta on aina sosiaalisesti rakentunutta. Näin ollen myös toimijuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ympäristöstä, käyttäytymisestä ja tuloksista ei voida puhua erillisinä tapahtumina, joilla olisi tiettyjä niille ominaisia piirteitä, vaan ne kaikki muokkautuvat vuorovaikutuksessa keskenään. (Bandura 2006, 165.) Niinpä Banduran näkemys toimijuudesta avaa hedelmällisiä tekijöitä toimijuuden edistämisen näkökulmaan, sillä ympäristö, rakenteet, käytänteet ja ihmiset, ovat keskeisessä roolissa toimijuuden edistämässä.

Bandura hahmottaa toimijuudelle neljä osatekijää Ne ovat tarkoituksellisuus (intentionality), ennakkosuunnittelu (forethought), itsesäätely (self-reactiveness) ja itsereflektio (selfreflectiveness). Nämä neljä ovat edellytyksenä sille, että ihminen voi kokea olevansa toimija omassa elämässään, eli voi kokea voivansa vaikuttavansa oman elämänsä olosuhteisiin. Lisäksi minäpystyvyyden kokemus on perusta toimijuuden rakentumiselle. (Emt. 164.) Avaan seuraavaksi nämä neljä toimijuuden osatekijää, jonka jälkeen selvennän, kuinka neljä osatekijää on tiivistetty kaksiosaiseksi malliksi.

Tarkoituksellisuudella tai tavoitteellisuudella Bandura tarkoittaa sitä, että ihmiset tekevät tekoja tarkoituksenmukaisesti. Ihmisen toiminta on riippuvaista ympäristöstä, mutta toimijuuden toteutuessa olosuhteet eivät määrää yksilön toimintaa. Ihmisellä on vapaus valita toisin. Ihminen tekee tekoja sekä tavoitteita, jotka sisältävät toimintasuunnitelmia ja strategioita toimintasuunnitelmien toteuttamiseksi. Aikeet ovat lähtöisin omasta motivaatiosta. Valta saada aikaan omasta tarkoituksesta lähteviä toimia on keskeinen toimijuuden osa. (Bandura 2001, 6.)

Ennakkosuunnittelu on Banduran mukaan sitä, että ihmisellä on kyky ennakoida tulevaa. Suunnittelemisen lisäksi keskeistä on tavoitteiden asettaminen itselle tulevaisuuteen ja todennäköisten tulosten ennakointi ohjaamaan ja motivoimaan omaa käyttäytymistä ja ponnistuksia. Tulevaisuus ei ole suora syy nykyisestä käyttäytymisestä, koska tulevaisuudella ei ole fyysistä olemassaoloa. Kuitenkin kuviteltu tulevaisuus on läsnä nykyisyydessä käyttäytymisen oppaana ja motivaattorina. Kyky ennakoida tuloksia nykyisessä toiminnassa edistää määrätietoista ja ennakoivaa käytöstä. Tämä näkökulma elämään antaa johdonmukaisuutta ja merkitystä elämälle pitkän ajan prosesseissa. (Bandura 2006, 164–165.)

Kolmantena toimijuuden edellytyksenä on Banduran mukaan itsesäätely. Suunnittelun lisäksi toimijat kykenevät myös suunnittelemaan toimintatapoja sekä motivoimaan ja sääntelemään niiden toteutumista. (Bandura 2006,164–165) Ensimmäinen askel oman toiminnan hallintaan on ympäristön olosuhteiden tarkkailu, jossa oma toiminta tapahtuu. Ihminen vertailee omaa toimintaansa suhteessa ympäristön toimintaan, ja tällöin ympäristön toiminta herättää reaktioita omasta suorituksesta. Ihminen tekee asioita, jotka antavat hänelle tyydytystä ja ylpeyden tunnetta sekä kasvattavat arvokkuuden tunnetta, ja välttää käyttäytymistä, joka aiheuttaa tyytymättömyyttä ja omanarvontunnon laskua. Ihminen tarvitsee tavoitteita, jotka ovat sopivan spesifejä, sopivan haastavia ja ajallisesti tarpeeksi lähellä, jotta ne motivoivat.

Yleiset tavoitteet ovat usein liian määrittelemättömiä, joten niihin on vaikea sitoutua ja luoda kannustimia niitä kohti. (Bandura 2001, 8.)

Neljäntenä on edellytys itsereflektioon, eli toimijat voivat tutkiskella omaa toimintaansa. Oman toiminnan tietoisuuden kautta he arvioivat omaa pystyvyyttään, ajatuksiaan ja käyttäytymistään. Tarvittaessa he pystyvät tekemään korjaavia muutoksia. Kyky pohtia itseä, omia ajatuksiaan ja käyttäytymistään, on ihmisen selkeimpiä ydinominaisuuksia. (Bandura 2006, 164–165.) Itsereflektion kautta ihmiselle kehittyy käsitys omasta pystyvyydestään. Pystyvyyden tunne on Banduran mukaan toimijuuden perusta. Elleivät ihmiset usko voivansa saavuttaa toivomiaan tuloksia ja estää haitallisia tuloksia, heillä ei ole juuri motivaatiota toimia tavoitteidensa eteen eikä ponnistella vaikeuksien edessä. Uskomukset omasta pystyvyydestä vaikuttavat siihen, mihin haasteisiin ihminen ryhtyy, kuinka kovasti hän pyrkii tavoitteitaan kohti, miten hän motivoituu ja säätelee omaa toimintaansa sekä miten hän suhtautuu epäonnistumisiin. Vahva minäpystyvyyden tunne vähentää haavoittuvuutta stressiin ja masennukseen ja vahvistaa joustavuutta ja kestävyyttä vastoinkäymisille. (Bandura 2001, 10.)

Tässä tutkielmassa toimijuutta tarkastellaan kaksiosaisesti niin, että kaksi ensimmäistä ja kaksi viimeistä osatekijää ovat tiivistettynä yhteen. Teoria on tiivistettynä, sillä tarkoituksellisuuteen ja ennakkosuunnitteluun, sekä itsesäätelyyn ja itsereflektioon liittyviä toimijuuden edistämisen tekijöiden erottelu ei tuntunut tarkoituksenmukaiselta aineistosta. Tarkoituksellisuus ja ennakkosuunnittelu ovat yhdessä, sillä ihmisen luodessa toiminta-aikeita ja tavoitteita omasta motivaatiostaan lähtien hän hahmottaa aiheet tulevaisuuteen suuntaavina. Molemmat, itsesäätely ja itsereflektio, puolestaan perustuvat siihen, että ihminen peilaa ja vertailee itseään ja omaa toimintaansa ympäristöön. Niinpä myös itsesäätelyn ja itsereflektion mahdollistaminen edellyttää pitkälti samoja tekijöitä.

Tutkielma siis tarkastelee toimijuuden edistämistä kaksiosaisesti, tarkoituksenmukaisen suunnittelun sekä oman toiminnan säätelyn ja reflektoinnin kautta. Tässä mallissa toimijuuden edistämisen lähtökohta on, että vankien lapsille pyritään mahdollistamaan oman elämän suunnittelu heidän omasta motivaatiostaan lähtien sekä mahdollisuus säädellä ja reflektoida omaa toimintaa turvallisessa ympäristössä.

Merja Reunanen (2017) käsitteli väitöskirjassaan ”Toimijuus kuntoutuskokemusten kerronnassa ja fysioterapian kohtaamisissa” toimijuutta Banduran sosiokognitiivisen teorian

mukaan. Reunanen käytti osuvasti toimijuuden osatekijät -ilmaisua väitöskirjassan ja hänelle kunniaa antaen, käytän useasti osatekijät -ilmaisua myös tässä tutkielmassa.

Seuraavaksi kerron siitä, miten tutkielma on toteutettu. Esittelen tutkimuskysymyksen, tutkimusmenetelmät, sen, miten toria on ohjannut tutkielman prosessia, sekä kerron aineistonkeruusta ja esittelen aineiston.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuskysymys ja tutkimusmenetelmät

Tutkielma tarkastelee vankien lasten toimijuuden edistämisen mahdollisuuksia aikaisempien tutkimusten kautta. Se pyrkii löytämään vastauksia tutkimuskysymykseen, joka on seuraava:

Mitä toimijuuden edistämisen tekijöitä vankien lapsia koskevassa tutkimuskirjallisuudessa esitetään?

Rakensin tutkimuskysymyksen teorialähtöisesti, ja teoria ohjasi koko tutkielman prosessia. Tutkimuskysymyksen kautta tutkielman tavoitteena on nostaa aineistosta esiin tekijöitä, jotka keskittyvät vankien lasten kokemuksiin ja tarpeisiin. Olen kiinnostunut siitä, millä keinoilla vankien lapset voisivat kokea, että heillä olisi enemmän kontrollia omasta elämästään. Tutkimuskirjallisuudessa painotankin tekijöitä, jotka nousevat keskeiseksi lasten näkökulmasta. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, miten lasten kanssa työskentelevät voisivat omalla toiminnallaan edistää lasten toimijuuden rakentumista.

Tutkielmani on luonteeltaan teoreettinen. Teoreettisessa tutkielmassa on kyse jonkin ilmiön tutkimisesta ilman empiirisen aineiston keruuta. Tutkimusaineisto muodostuu sen sijaan muiden tutkijoiden ajatuksista, käsitteistä ja tutkimustuloksista. (Suoranta 2018.) Tutkielman aineistoksi valikoitui kuusi kansainvälistä tutkimusartikkelia ja kaksi raporttia. Esittelen aineistonkeruun sekä aineiston seuraavassa kappaleessa. Käytän analyysissäni sisällönanalyysille tyypillistä luokittelua. Luen aineistoa, nostan sieltä havaintoja sekä luokittelen näitä havaintoja teorialähtöisesti. Analysoin siis vankien lapsia koskevaa tutkimuskirjallisuutta toimijuuden edistämisen näkökulmasta.

Analyysiprosessin aluksi etsin tutkimuskysymykseeni vastauksia Banduran toimijuuden osatekijöiden pohjalta. Etsin aineistosta tekijöitä, joiden pyrkimys oli edistää tai jotka koettiin puutteina tarkoituksellisuuden, ennakkosuunnittelun, itsesäätelyn ja itsereflektion toteutumiseksi. Etsin edistävinä tai puutteina ilmaistuja tekijöitä jokaisen toimijuuden osatekijän mahdollistamiseksi. Kuitenkin analyysivaiheessa ymmärsin samat tekijät olennaisiksi tarkoituksellisuuden ja ennakkosuunnittelun edistämiseksi, sekä samat tekijät keskeiseksi itsesäätelyn ja itsereflektion toteutumiseksi. Analysoin aineistoa siis teorialähtöisesti mutta teoriomalli muotoutui myös aineistoa analysoidessa. Olenkin pohtinut, onko analyysini teorialähtöistä vai teoriaohjaavaa, mutta koen analyysini mukailevan vahvemmin teorialähtöisen analyysin piirteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

3.2 Aineiston keruu ja aineisto

Aineistonkeruu oli monipolvinen prosessi. Tutustuin aiheeseen hakemalla tietoa vankien lapsista yleisesti Googelta, Google Scholarista sekä esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiön sivuilta. Aloitin aineistonkeruun tekemällä erilaisia hakuyhdistelmiä Andorissa ja Finnassa sanoista *vanki*, *lapsi*, *vankila*, *lapsuus* sekä *vangin lapsi*. Löysin aiheesta muutamia opinnäytetöitä sekä Rosi Enroosin vankin vanhemmuutta koskevia artikkeleita ja teoksia. Enroos on tutkinut vanhemman kanssa vankilassa olevia lapsia. Koska suomenkielinen tutkimuskirjallisuus osoittautui vähäiseksi, aloin etsimään kansainvälistä kirjallisuutta vankien lapsista. Aluksi käytin hakusanoja *children of prisoners*, *children of incarcerated parent* tai *children with imprisoned parent*. Sisäänottokriteereinä onkin, että jokin näistä ilmaisista löytyy aineiston aiheesta. Tarkoituksenmukaisia aineistoja ei löytynyt toimijuuden ja vankien lasten hakuyhdistelmällä. Niinpä käytin lisähakusanoina *support* ja *needs*. Toisena sisäänottokriteerinä on, että aineiston näkökulma on lapsilähtöinen, mikä selvisi lyhyesti aineistoon tutustumalla. Aineiston lapsilähtöisyydellä tarkoitan sitä, että tutkijat olivat kiinnostuneita vankien lasten kokemuksista. Tämä näkyi haluna haastatella ensisijaisesti vankien lapsia tai mahdollisesti lapsien läheisiä esimerkiksi lapsen ollessa pieni, tai heidän kanssaan työskenteleviä lapsia koskevista asioista.

Kolmantena sisäänottokriteerinä on, että aineisto on julkaistu vuoden 2010 jälkeen, sillä lapsilähtöisyys on noussut tutkimuksen kohteeksi vasta viimeisten vuosikymmenien aikana, joten tiedon tuoreus palvelee tutkimustani. Yhdysvalloissa on tehty oman lyhyen tutkimiseni perusteella paljon tutkimusta tästä aiheesta, sillä siellä vanhemman vankeus on yleisempää esimerkiksi EU-maihin verrattuna. Muun muassa vanhemman vankeuden yleisyyden takia Yhdysvallat on erityinen yhteiskuntansa tämän aiheen parissa, joten etsin tietoisesti tutkimuksia myös Yhdysvaltojen ulkopuolelta. Lisäksi sisäänottokriteereinä on, että aineisto ei ole pelkästään kirjallisuuskatsaus, on avoin verkossa sekä löytyy englannin kielellä.

Aineisto koostuu kuudesta kansainvälisestä tutkimusartikkelista sekä yhdestä The American Institutes for Research (AIR) yhdessä National Resource Center for Children and Families of the Incarcerated (NRCCFI) kanssa järjestämän kaksipäiväisen kuuntelutuokion raportista sekä yhdestä pilottitutkimuksen raportista. Yksi tutkimusartikkeleista on neljässä Euroopan maassa toteutettu tutkimus, yksi australialainen tutkimus, yksi skotlantilainen tutkimus, kaksi englantilaista tutkimusta, yksi yhdysvaltalainen tutkimus, yksi yhdysvaltalainen raportti ja yksi skotlantilainen raportti pilottitutkimuksesta. Aineisto on esitelty taulukossa 1.

Kirjoittaja(t)	Julkaisu vuosi ja julkaisumaa	Artikkelin tai raportin otsikko	Julkaisupaikka	Tutkimustapa ja aineisto
Adele D. Jones, Bernard Gallagher, Martin Manby, Oliver Robertson, Matthias Schützwohl, Anne H Berman, Alexander Hirschfield, Liz Ayre, Mirjam Urban & Kathryn Sharrat	2013 Yhdistynyt kuningaskunta, Ruotsi, Saksa ja Romania	Children of Prisoners. Interventions and mitigations to strengthen mental health.	Published by University of Huddersfield	Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen Kysely(n=1000) Haastattelu (n=40)
Johnson, Toni	2012 Yhdysvallat	Mapping the Critical Service Needs of Adolescent Children of Prisoners	Social work in public health 27.1-2: 45–68	Kvalitatiivinen Haastattelu N=14
Caroline Leeson & Julia Morgan	2014 Yhdistynyt kuningaskunta	Strategic Planning for Support Services for Children with a Parent or Close Relative in Prison	Social policy & administration 48.7: 848–863	Kvalitatiivinen & kvantitatiivinen Haastattelu (n=26) kysely(n=19)
Fiona Weidberg	2017 Yhdistynyt kuningaskunta	Giving children of imprisoned parents a voice	Educational Psychology in Practice, 33:4, 371-386	Kvalitatiivinen N=5
Interagency Working Group on Youth Programs (IWGYP) & American Institutes for Research	2017 Yhdysvallat	Summary of Listening Session with Youth Who Have or Have Had Incarcerated Parents	American Institutes for Research	Kuuntelutuokiolla kerätty tieto N=19
Catherine Flynn, Naylor Bronwyn, & Paula Fernandez Arias	2016 Australia	Responding to the Needs of Children of Parents Arrested in Victoria, Australia. The Role of the Adult Criminal Justice System	Australian & New Zealand journal of criminology 49.3 (2016): 351–369	Kvalitatiivinen (N=16)
Andree Axelson, Kelly Kelleher, Deena Chisolm & Samantha Boch	2020 Yhdysvallat	Experiences on Supporting Children with Incarcerated Parents. "How Do I Help This Kid Adjust to What Real Life Is for Them?"	Children and Youth Services Review Volume 110, 104802	Kvalitatiivinen Haastattelu N=30

<i>Tania Loureiro</i>	2010 <i>Skotlanti</i>	<i>Perspectives of Children and Young People with a Parent in Prison</i>	Scotland's Commissioner for Children and Young People and Families Outside	Kvalitatiivinen (n= 21) & Kirjallisuuskatsaus
-----------------------	------------------------------	--	--	---

Taulukko 1. Tutkimusaineisto

3.3 Eettiset kysymykset

Tutkimukseni aihe on laaja ja sensitiivinen. Kandidaatintutkielma on laajuudeltaan rajallinen, sekä tiedostan tietämykseni nuorena tutkijana hyvin rajalliseksi. Niinpä useat kokonaiskuvan kannalta tärkeät näkökulmat jäävät tarkastelematta. Tarkoitukseni ei ole tuottaa kuva, että tutkielman teoreettinen näkökulma olisi muita vaihtoehtoja keskeisempi. Tarkoitus on pikemminkin kokeilla, mitä valitsemani viitekehys tuo aiheesta esille. Teoreettisen viitekehysten laajentaminen ja syventäminen olisi epäilemättä hedelmällistä.

Tutkijana koen tärkeäksi tarkastella kriittisesti sitä, miten puhun ja millaista kuvaa tuotan tutkittavasta ilmiöstä ja ihmisistä, joita tutkielmani koskettaa. Tutkielmassa käytän useasti ”vankien lapset” -ilmaisua, mikä voi vastoin tarkoitustani tuottaa kuvaa siitä, että vanhemman vankeus olisi lasta määrittelevä tekijä tai lapset olisivat yhtä ryhmää, joilla olisi samanlaisia kokemuksia. Haluan korostaa, että lapsien, joiden vanhempi on tai on ollut vankilassa, elämäntilat ovat monenlaisia. Joidenkin elämään vanhemman vankeus vaikuttaa vahvemmin kuin toisten. Niinpä aineistoni sekä näkökulmani tuo esille verrattain kapeaa näkökulmaa ja pienen ihmisryhmän kokemuksia. Pohdin myös, olisiko sensitiivisyyden vuoksi parempi puhua juuri lapsista, joiden vanhempi on tai on ollut vankilassa vankien lapsien sijaan. Lisäksi pohdin sitä, osaanko käsitellä aihetta tavalla, joka itsessään ei rajoita toimijuutta, yhdenmukaista tai kohtelee lapsia esimerkiksi avun saamisen kohteina.

Tunnenkin itseni pieneksi suuren aiheen edessä. Ennen kaikkea tarkoitukseni on kuitenkin lisätä tietoa vankien lapsista ja heidän kokemuksistaan, jotta tietoisuuden kautta heidän moninaiset tarpeensa tulisivat kuulluiksi ja jotta usein aiheeseen liittyvä stigma ajan myötä vähenisi. Olen tehnyt parhaani suomentaessani aineiston englanninkielisiä ilmaisuja, jotta ilmaisujen tarkoitukset eivät muuttuisi. Tiedostan, että kaikki suomennokset eivät ilmaise asioita ja ilmiöitä täydellisesti, alkuperäisellä tavalla. Haluan kunnioittaa aineiston tutkijoita

viittaamalla heihin mahdollisimman selkeästi. Tutkimukset eivät ole suotta valikoituneet tutkielmani aineistoksi.

4 HAVAINTOJA VANKIEN LASTEN TOIMIJUUDEN EDISTÄMISESTÄ

Käyn seuraavaksi läpi aineistosta tekijöitä, joita analysoin toimijuuden näkökulmasta. Esitän havainnot niin, että analysoin ensiksi tarkoituksellisen suunnittelun kannalta merkittäviä toimijuuden edistämisen tekijöitä aineistosta. Toisena analysoin aineistosta nostamani tekijöitä, jotka tukevat oman toiminnan säätelyn ja reflektoinnin näkökulmaa toimijuuden edistämisessä.

4.1 Tarkoituksellisen suunnittelun mahdollistaminen

Weidbergin tutkimus (2017, 374) haastatteli 8–13-vuotiaita nuoria keskittyen siihen minkälaisia kokemuksia nuorilla on vanhemman vankeudesta. Tutkimus selvitti, miten lapset kokivat ja ymmärsivät oman elämänsä sekä hahmottivat ja kokivat kohtaamansa haasteet. Tutkimuksessa mukana olleet lapset kokivat, että heidän elämänsä oli toisista ihmisistä ja heidän päätöksistensä riippuvaista. Heillä itsellään ei ollut haluamallaan tavalla kontrollia elämästään ja he kokivat siitä turhautumista. Lasten mielestä heitä ei esimerkiksi kuultu rikosoikeusjärjestelmän tai koulun toimesta, mikä lisäsi epäoikeudenmukaisuuden tunnetta. (Weidberg 2017, 378.) Oman elämän hallinnan ja kontrollin puute sekä huomioimatta jäämisen kokemukset ovat nähtävissä suoraan toimijuuden puutteina, eli omaan elämään vaikuttamisen puutteena ja tarpeena sille, että voisi tarkoituksenmukaisesti vaikuttaa ja suunnitella omaa elämää koskevia asioita.

The American Institutes for Research (AIR) ja National Resource Center for Children and Families of the Incarcerated (NRCCFI) järjestivät kaksipäiväisen kuuntelutuokion nuorille, joiden vanhempi on tai on ollut vangittuna. Kuuntelutuokion tarkoituksena oli oppia vankien lasten yksilöllisistä tarpeista, havainnoista ja ehdotuksista sekä siitä, kuinka kehittää palveluiden suunnittelua vankien lapsille. Tapaamisessa keskeisiksi tuen tarpeiksi nousivat kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tarve yhteiskunnassa. Nuorien mukaan oli tärkeää ottaa vankien lapset osaksi päätöksentekoa koskien ohjelmia, käytäntöjä ja politiikkaa. (AIR & NRCCFI 2017, 8–9.) Myös Johnsonin (2012, 46) tutkimuksen mukaan on tärkeää sisällyttää vankien lasten äänet interventioiden ja strategioiden kehittämiseen. Näin Johnsonin mukaan voidaan voimaannuttaa nuoria ja saada palvelut vastaamaan tehokkaammin heidän tarpeisiinsa. Johnsonin tutkimus selvitti palveluiden tarpeita suoraan 14 vankien teini-ikäiseltä

lapselta. Erityisesti tutkimus halusi tarjota nuorille mahdollisuuksia tunnistaa tarpeensa ja haasteensa sekä ratkaisuja niihin heidän omasta näkökulmastaan.

Vankien lapsille järjestetyn kuuntelutuokion sekä Johnsonin tutkimuksen voi nähdä toimina, joissa vankien lasten toimijuutta on pyritty itsessään edistämään, sillä niissä lasten omia kokemuksia ja ajatuksia on pyritty kuuntelemaan sekä luomaan heille sen myötä mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Ymmärrän Johnsonin voimaannuttamispuheen heidän toimijuuden tärkeyden tunnistamisena. Kun vankien lapset otetaan mukaan interventioiden ja strategioiden kehittämiseen, heille mahdollistetaan konkreettisesti tapoja tehdä aikomuksia ja suunnitella omaa elämää koskevia ratkaisuja omasta motivaatiostaan lähtien. Näin ollen he voivat myös asettaa tavoitteita ja ohjata käyttäytymistään tavoitteita kohti. Niin kuin Bandura esittää, tulevaisuus tulee olla läsnä nykyisyydessä kuviteltuna, jotta se motivoi ja toimii oppaana ja eteenpäin viejänä. Weidbergin (2017, 377) haastattelemista nuorista useimmat kertoivat, että he halusivat osallistua vertaistoimintaan muiden vankien lasten kanssa, mutta heille oli tärkeää, että siellä puhuminen heidän omista asioistaan oli vaihtoehto, ei oletus tai pakko. Tämä on tärkeä huomio toimijuuden näkökulmasta. Esimerkiksi omista asioista puhuminen tai palveluiden suunnitteluun osallistuminen ei edistä toimijuutta, ellei se ole oma valinta. Niinpä lapsille täytyisi mahdollistaa toimiminen ja oman elämän suunnittelu sekä osallistuminen yhteisiin toimiin tavalla, jonka he kokevat omakseen.

EU:n hanke COPING (Children of Prisoners, Interventions & Mitigations to Strengthen Mental Health) oli ensimmäinen eurooppalainen laaja tutkimus vankien lapsista. Tutkimus oli EU:n hanke ja se keräsi tietoa 1500 lapselta ja nuorelta Ruotsissa, Saksassa, Romaniassa ja Britanniassa vuosina 2010–2012. Tutkimuksen mukaan vankien lapset kaipasivat lisää tietoa saatavilla olevasta tuesta, sillä yleensä palvelut ja interventiot olivat tuntemattomia lapsille ja vanhemmille. Lasten rehellinen informoiminen erityisesti pidätyksen jälkeen ja esitutkinnan aikana on tutkimuksen mukaan tärkeää, sillä se vähentää lasten ahdistusta vanhemman hyvinvoinnista. Ilman tietoa lapset voivat kielen ja populäärikulttuurin myötä kuvitella, että vankila tarkoittaa esimerkiksi luolastoja ja ketjuja vanhemman jalassa. (Jones & Wainaina-Wozna 2013, 77, 73) Leeson ja Morgan (2014, 855) haastattelivat tutkimuksessaan niin vankien lapsia kuin heidän kanssaan työskenteleviä ihmisiä. Tutkimuksen lapsista suurin osa koki selviytyvänsä, mutta hekin olisivat kaivanneet jotain apua tai lisätietoa koululta tai muilta palveluilta.

Johnsonin (2012, 58) tutkimuksen nuoret ja Axelsonin (2020) tutkimuksen vankien lasten kanssa työskentelevät kokivat, ettei lapsista huolehtivilla ollut tarpeeksi resursseja tukea heitä

toiveiden ja tavoitteiden toteutumisessa. Taloudellinen tuki järjestöille, jotka tarjoavat palveluja vangittujen lapsille oli usein ad hoc tyylistä tai puuttuu kokonaan. Varat eivät yltäneet heidän perheidensä tukemiseen (Jones & Wainaina-Wozna 2013, 84.)

Tiedon puute voi ahdistuksen lisäksi hämärtää kuvaa omista mahdollisuuksista. Resurssien puute ympäristössä voi lamaannuttaa lapsen, jos hän ei voi omilla ponnisteluillaan vaikuttaa asiaan. Tällöin vankien lapsia ei voida kannustaa valitsemaan ja tekemään omanlaisiaan päätöksiä. Tiedon puute siitä, millaisia mahdollisuuksia itsellä olisi esimerkiksi avun saamiseen, tai siitä, mitä vanhemman elämässä tapahtuu sekä resurssien puute voivat lisätä epäselvyyden ja näköalattomuuden tunnetta. Tällöin lasten voi olla mahdotonta ennakoita tulevaa ja luoda itselleen tavoitteita tulevaa varten, jotka toimisivat oman käytöksen oppaina ja motivaattoreina. (Bandura 2006, 164–165, Bandura 2001, 10.)

Niin Johnsonin (2012, 60) kuin Weidbergin (2017, 377, 383) tutkimuksessa todettiin, että keskeistä on tukea vankien lasten henkilökohtaista kasvua ja kehitystä, positiivisen identiteetin muodostumista ja selviytymiskykyä sekä kuunnella vankien lapsia. Nuoret osoittivat halua kehitykseen ja itsenäisyyteen sekä näyttivät suurta selviytymiskykyä vaikeissa tilanteissa. Ymmärrän tutkimusten sanoman tuovan esille toimijuuden edistämisen ydintä. Kun tuetaan vankien lasten itsenäisyyttä ja selviytymiskykyä, pyritään edistämään sitä, että he ovat kykeneviä vaikuttamaan omaan elämäänsä, sekä ennen kaikkea uskovat voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä. Kun vankien lapset kokevat, että he ovat tietoisia omista mahdollisuuksistaan, tuen saamisen mahdollisuuksista, resursseista sekä heidät otetaan aidosti mukaan heitä koskeviin päätöksiin, he todennäköisemmin kokevat, etteivät olosuhteet määrää heidän toimintaansa, vaan he voivat olla itse toimijoita olosuhteiden puitteissa. Ensimmäisten Banduran osatekijöiden mukaan he siis kykenevät tekemään tavoitteellisia aikomuksia ja suunnittelemaan niiden toteutumista, mikä edistää lasten toimijuutta.

Niinpä toimijuuden edistämiseen, tarkoituksellisen suunnittelun mahdollistamiseen, nousi aineistosta muutama päätekijä. Ensimmäisenä keskeinen tekijä on, että vankien lapset otettaisiin osaksi heitä koskevaa päätöksentekoa, politiikkaa, käytäntöjä ja palveluita. Kuitenkin vain, jos he niin haluavat ja tavoilla, joilla he haluavat. Toisena keskeisenä tekijäksi nousi tiedon ja tietoisuuden merkitys vangin lapselle hänen tuen saamisen mahdollisuuksista ja vanhemman vankeusprosessista. Kolmantena tulokseksi nousi perustarpeiden täyttyminen ja riittävät resurssit luomassa näköaloja tulevaisuuteen.

4.2 Oman toiminnan säätelyn ja reflektoinnin mahdollistaminen

Siihen, miten ympäristö reagoi vankien lapsiin, vaikuttaa ympäristön tietoisuus vankien lapsista ja heidän tarpeistaan. Leesonin ja Morganin (2014, 14, 854). tutkimuksen päätuloksina ilmentyivät puutteet vankien lasten olemassaolon ja tarpeiden tietoisuudesta ja informaatiosta. Koulut ja viranomaiset eivät olleet tietoisia vankien lapsista, elleivät lapset tulleet tietoon esimerkiksi käyttäytymisongelmien tai lastensuojelua koskevien kysymysten vuoksi. Niinpä viranomaiset eivät onnistuneet tarjoamaan palveluita, jotka ottaisivat huomioon lapsen tilanteen monien tekijöiden vuorovaikutuksen. Näitä tekijöitä olivat esimerkiksi lapsen huoli vanhemmista ja sisaruksista, sosiaalisen eristyneisyyden kokemus ja kyvyttömyys keskustella tilanteestaan syrjinnän tai hylkäämisen pelossa.

Tutkimuksen mukaan tiedostuksen puute yksilöiden ja perheiden tarpeiden monimuotoisuudesta ylläpiti sitä, ettei vankien lapsille kehitetty palveluja, jotka tarjoaisivat monipuolista apua ja ymmärrystä. Sen sijaan keskityttiin kapeaan vastuunottamiseen palveluiden tarjoamisessa. Keskittyminen oli Leesonin ja Morganin (2014, 856) mukaan ollut koulutuksen lisäämisessä eli köyhyyden torjunnassa sekä perustarpeiden täyttämässä eli lastensuojelussa. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjuntaan keskittymisessä oli vaarana, että perheitä ei huomioitu kokonaisvaltaisesti ja tunnistettu vakavia elämänlaadullisia ongelmia, jotka lisääntyivät näissä lapsiperheissä. Lapsilla oli usein konkreettista vastuuta kotona sekä emotionaalista huolta vankilassa olevan vanhemman hyvinvoinnista. He esimerkiksi joutuivat pitämään salaisuuksia ja valehtelemaan, jos heidän kaverinsa eivät tieneet heidän vanhempansa vankeudesta. (Leeson & Morgan, 2014, 859.)

Flynn, Naylor ja Fernandez Arias (2016, 364.) tutkivat, miten rikosoikeusjärjestelmän päätöksentekijät ottivat vankien lapset huomioon työssään. Hekin totesivat tärkeäksi koulutuksen lisäämisen, tuomareille tuomisoistuinkäytännöissä sekä poliiseille lapsiin reagoimisessa olivatpa lapset läsnä tai eivät. COPING-tutkimuksessa (2013, 73) todettiin myös tärkeäksi, että koulutetaan poliisit identifioimaan pidätetyt, joilla on lapsia sekä selkeät kirjalliset ohjeet auttaisivat poliiseja huomioimaan lasten näkökulman.

Vankien lasten kuuntelutapaamisessa nousi myös esiin tarve koulutukselle ja jatkuvalla ohjaukselle, mikä sisältäisi tarkkaa tietoa ja tilastoja vankien lapsista. Lisäksi vankien lasten kanssa työskentelevien olisi tärkeää tiedostaa omat ennakkoluulot ja oma puolueellisuus. Kuuntelutapaamisessa lapset toivoivat myös, että myös vankilan henkilökunta saisi koulutusta. (AIR & NRCCFI 2017, 8–9.)

Tietoisuuden lisäämisellä on suuri vaikutus siihen, miten vankien lapsiin suhtaudutaan. Toiseksi keskeiseksi tekijäksi nousi keskeisesti esille kunnioittavan sosiaalisen tuen merkitys vankien lapsille. Weidbergin (2017, 378–379) tutkimuksessa vankien lapset kokivat luottamuksen monimutkaisena ongelmana. He eivät luottaneet, että läheiset kertovat heille totuuden ja kokivat, että vankilan henkilökunta ei luottanut heihin. Leesonin ja Morganin (Leeson & Morgan, 2014, 856) vastaajista eräs kertoi, että oli joutunut perheensä kanssa jättämään avunyhteisön negatiivisten asenteiden vuoksi. He eivät saaneet apua ylläpitää yhteyttä koulun eikä sosiaalisen tukiverkon kanssa.

Luottamuksen puute läheisiä sekä vankien lasten kanssa työskenteleviä kohtaan on haasteena oman toiminnan säätelyn ja reflektoinnin toteutumiselle, sillä ihmiset tarvitsevat turvallisia ihmisiä, joiden kanssa he voivat jakaa omia kokemuksiaan sekä peilata heihin itseään. Loureiron (2010, 42) tutkimuksessa keskeisenä tuloksena olikin, että vankien lapsilla ei ollut tarpeeksi tukea käsitellä usein traumaattisia kokemuksiaan ja usein niistä ei puhuttu kenenkään kanssa. Johnsonin (2012, 58–59) mukaan sosiaalipalveluiden henkilökunnalla oli tiedostamattomia ja tiedostettuja ennakkoluuloja joitakin asiakaskuntia kohtaan. Jos näitä sisäisiä ennakkoluuloja ei tunnistettu, ne olivat haaste tehokkaan palvelun toteutumiselle.

Tämä on yhdenmukainen tulos Banduran toimijuuden toteutumisen näkökulmasta. Vankien lasten toimijuuden edistäminen on haastavaa, ellei mahdotonta, jos he eivät koe ympäristöä, joissa heitä pyritään auttamaan, turvalliseksi ja heitä kunnioittavaksi. Turvallinen ja hyväksyvä ympäristö tukee vangin lapsen mahdollisuutta reflektoida omaa käytöstään. Positiivinen suhtautuminen vangin lapseen nostaa heidän oman reflektionsa kautta heidän minäpystyvyyden tunnettaan. Peilauksen kautta, he näkevät muiden uskovan itseensä, myös heidän uskonsa omasta pystyvyydestään kasvaa. (Bandura 2006, 164–165, Bandura 2001, 10.)

Johnsonin tutkimuksessa nousi esiin, että vankien lapset pitivätkin erityisen tärkeänä laadukasta henkilökuntaa, joka kohtaa heidät arvostavasti ja lämpimästi. Nuoret osallistuivat todennäköisemmin palveluihin, jossa henkilökunta oli empaattinen, huolehtiva, aito eikä tuomitse. Vankien lapset korostavat vastauksissaan hyväksyntää, tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta. (Johnson, 2012, 58–59.) Myös neuvonnan ja tuen saaminen nousivat tärkeiksi nuorten vastauksissa. Nuoret ilmaisevat halua luoda suhteita huolehtivien aikuisten ja muiden nuorten kanssa, joiden kanssa he voivat puhua. (Johnson, 2012, 60.)

Kuuntelutuokiossa vankien lapset kertoivat tärkeiksi tukemisen keinoiksi heidän kanssaan työskenteleville henkilöille luottamuksenrakentamisen taidon, joilla auttaa lapsia, vanhempia

ja huoltajia puhumaan vaikeista aiheista. Vanhemmat lapset voisivat myös toimia mentoreina nuoremmille vankien lapsille, nuoret ehdottivat. He kaipasivat myös ymmärrystä, että he saattavat pelätä, mitä heidän puheistaan täytyy raportoida eteenpäin, mikä vaikuttaa siihen mitä he ylipäättään kertovat. Niinpä turvalliset tavat jakaa elämässä tapahtuvia asioita, olisivat tärkeitä. (AIR & NRCCFI 2017, 8–9.)

Näen vankien lasten vastaukset vahvana toimijuuden tarpeen osoituksena. He tarvitsevat toisia, turvallisia ja kunnioittavia ihmisiä ympärilleen. Oman toiminnan säätely alkaa itsen ja oman toiminnan suhteuttamisesta ja vertailusta ympäristöön. Jos ympäristö suhtautuu lapseen ja hänen toimintaansa kannustavasti, hän todennäköisemmin myös itse uskoo omaan tekemiseensä ja motivoituu tekemisestään. Saadessaan ympäristöstä positiivisia reaktioita vangin lapsi uskaltaa tavoitella haluamaansa ja luoda toimintatapoja saavuttaakseen tavoitteensa.

Turvalliset ja kunnioittavat ihmiset ovat tärkeitä myös siksi, että he mahdollistavat itsen, oman käyttäytymisen ja ajatusten reflektoinnin. Ihmiset tarvitsevat toisia ihmisiä toimimaan positiivisina peileinä itselle. Niinpä muiden reaktiot, suhtautuminen ja usko heihin, vertailun ja peilaamisen kautta vaikuttavat heidän omiin reaktioihinsa, suhtautumiseensa ja uskoonsa itsestään, eli minäpystyvyyden tunteen kehitykseen. Positiivisen minäpystyvyyden tunteen tukemisella autetaan vankien lapsia selviytymiskykyisemmiksi tulevaisuudessa. Tällöin he myös todennäköisemmin uskovat pystyvänsä tarkoituksenmukaisesti vaikuttamaan omaan elämäänsä, suunnittelemaan elämäänsä, he motivoituvat ja jaksavat ponnistella vaikeuksien edessä. Näin ollen edistettäisiin heidän toimijuuttaan. (Bandura 2006, 164–165, Bandura 2001, 10.)

Toimijuuden edistämisen tekijöitä vankien lasten oman toiminnan säätelyn ja reflektion mahdollistamisen näkökulmasta nousi aineistosta useita. Tiivistetysti ensimmäinen keskeinen havainto on tiedon ja tietoisuuden lisääminen vankien lasten kanssa työskenteleville. Informaation kautta voidaan lisätä vankien lasten olemassaolon tiedostamista sekä heidän moninaisten tarpeiden ymmärtämistä. Koulutuksen lisääminen vankien lasten kanssa työskenteleville nousi keskeiseksi tiedon ja tietoisuuden lisäämisen tavaksi (Flynn, Naylor & Fernandez Arias 2016, 364; Jones & Wainaina-Wozna 2013, 73; AIR & NRCCFI 2017, 8–9). Näin voidaan vähentää myös ennakkoluuloja, joita lapset olivat kokeneet heidän kanssansa työskentelevien taholta.

Toiseksi keskeiseksi havainnoksi nousi kunnioittavan ja turvallisen sosiaalisen tuen merkitys vankien lapsille. Tämän mahdollistamiseksi keskeistä on lasten luottamus sekä luottamuksenrakentamisen taito heidän läheisten ja heidän kanssaan työskentelevien kanssa, heidän kanssaan työskentelevien hyväksyvä, oikeudenmukainen ja huolehtiva asenne, ymmärrys lasten elämäntilanteesta sekä avun ja tuen saaminen, esimerkiksi puhumisen mahdollistaminen huolehtivan aikuisen kanssa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielmassa etsin vastauksia tutkimuskysymykseeni eli siihen, *mitä toimijuuden edistämisen tekijöitä vankien lapsia koskevassa tutkimuskirjallisuudessa esitetään*. Erityisesti olin kiinnostunut kysymyksestä siitä näkökulmasta, miten vankien lasten kanssa työskentelevät voisivat toimia lasten toimijuuden edistämiseksi sekä millaisia tekijöitä lapset itse nostavat esille. Tutkielman teoreettinen viitekehys pohjautuu sosiaalipsykologi Albert Banduran toimijuuden teoriaan. Teoriassa toimijuus ymmärretään neljän osatekijän, tarkoituksellisuuden, ennakkosuunnittelun, itsesäätelyn ja itsereflektion, kautta. Koska tarkoituksellisuuden ja ennakkosuunnittelun sekä itsesäätelyn ja itsereflektion mahdollistaminen edellytti pitkälti samoja aineistosta esille nousseita tekijöitä, tiivistin teorian kaksiosaiseksi. Niinpä tarkastelin tutkielmassani vankien lasten toimijuuden edistämistä tarkoituksellisen suunnittelun sekä oman toiminnan säätelyn ja reflektoinnin mahdollistamisen kautta.

Aineistosta nousi esille kolme päähavaintoa siitä, mitkä tekijät voivat edesauttaa vankien lasten oman elämän tarkoituksellista suunnittelua, eli sitä, että lapset voisivat omasta motivaatiostaan lähtien toimia ja tehdä tavoitteita. Tällöin lapset olisivat toimijoita olosuhteiden puitteissa, eivätkä olosuhteiden tuotoksia. Lasten ympäristöllä on siis suuri vaikutus siihen, onko heillä mahdollisuus olla toimijoita vai näyttäytykö ympäristö rajoitteina toimijuuden toteutumiseksi. (Bandura 2001, 6; Bandura 2001, 8–10.)

Tuloksista käy ilmi, että lapset ilmaisivat tekijöitä, jotka viittaavat ympäristön rajoittavan heidän toimijuuttaan. Osa lapsista koki, että heidän elämänsä oli toisista ihmisistä ja toisten päätöksistä riippuvaista (Weidberg 2017, 379) Lapsilla oli näkymättömyyden kokemusta yhteiskunnallisesti ja he kokivat, ettei heitä kuultu esimerkiksi rikosoikeusjärjestelmässä tai kouluissa (Weidberg 2017, 378; AIR & NRCCFI 2017, 8–9). Ensimmäinen havainto tarkoituksellisen suunnittelun mahdollistamiseksi on se, että lapset otettaisiin mukaan heitä koskevaan päätöksentekoon sekä käytänteiden ja poliittisten strategioiden suunnitteluun ja kehittämiseen (Johnsonin 2012, 46; AIR & NRCCFI 2017, 8–9). Toinen keskeinen tekijä on tiedon ja tietoisuuden merkitys vangin lapsen tuen saamisen mahdollisuuksista ja vanhemman vankeusprosessista (Jones & Wainaina-Wozna 2013, 77, 73; Leeson ja Morgan 2014, 855). Näiden avulla mahdollistetaan sitä, että lapsi on tietoinen mitä hänen elämässään tapahtuu, hän on tietoinen mahdollisuuksistaan sekä hänen ahdistuksensa tietämättömyydestä ja kuvitelmista voi vähentyä. Kolmantena tulokseksi nousi perustarpeiden täytyminen ja

riittävät resurssit luomassa näköaloja tulevaisuuteen. (Johnson 2012, 58; Axelson 2020; Jones & Wainaina-Wozna 2013, 84.)

Toisena tarkastelin toimijuutta oman toiminnan säätelyn ja reflektoinnin mahdollistamisen kautta. Tiivistetysti oman toiminnan säätely ja reflektointi perustuu itsen ja oman toiminnan vertailuun ja tarkkailuun suhteessa sosiaaliseen ympäristöön. Niinpä se, millainen peili sosiaalinen, poliittinen ja taloudellinen ympäristö on itselle ja omalle käyttäytymiselle, vaikuttaa siihen, millaiseksi kuva itsestä ja omasta kyvykkyydestä muodostuu. Nämä puolestaan vaikuttavat siihen, millaisia tavoitteita ihminen asettaa ja kuinka motivoitunut hän on tavoitteitaan tavoittelemaan sekä ponnistelemaan niiden eteen. (Bandura 2006, 164–165; Bandura 2001, 8–10.)

Jotta ympäristö voisi toimia positiivisena peilinä vangin lapsen kehitystä tukevasti, nousi aineistosta esille seuraavanlaisia päähavaintoja. Ensimmäisenä havaintona on tiedon ja tietoisuuden merkitys vankien lasten kanssa työskentelevien keskuudessa. Jotta aikuiset toimijat osaisivat toimia lasten toimijuutta edistävällä tavalla, tulisi aikuisten olla tietoisia ensinnäkin vankien lapsien olemassaolosta, heidän moninaisista ja yksilöllisistä tuen tarpeistaan sekä kokemusmaailmojen moninaisuudesta. Tämä on keskeisessä roolissa siinä, miten vankien lapset kokevat, että heihin suhtaudutaan. Koulutukset vankien lasten kanssa työskenteleville nähtiin keskeiseksi tavaksi lisätä tietoa ja tietoisuutta (Flynn, Naylor & Fernandez Arias 2016, 364; Jones & Wainaina-Wozna 2013, 73; AIR & NRCCFI 2017, 8–9).

Tieto ja tietoisuus on yksi avaintekijä toiseen päähavaintoon, kunnioittavan ja turvalliseen sosiaalisen tuen saamiseen, jotta lapset voisivat säädellä ja reflektoida positiivisesti itseään suhteessa ympäristöön. Tämän mahdollistamiseksi keskeisiksi havainnoiksi nousivat lasten luottamus heidän läheisiinsä ja heidän kanssansa työskenteleviin, aikuisten luottamuksenrakentamisen taito, lasten kanssa työskentelevien hyväksyvä, oikeudenmukainen ja huolehtiva asenne, ymmärrys lasten elämäntilanteesta sekä avun ja tuen mahdollistaminen lapselle, esimerkiksi puhuen huolehtivan aikuisen kanssa. (Johnson, 2012, 58–60; Weidbergin 2017, 378–379; Loureiron 2010, 42; Leeson & Morgan 2014, 856; AIR & NRCCFI 2017, 8–9.)

Banduran toimijuuden teoreettiseen viitekehykseen pohjautuvat havainnot vahvistavat johdannossa esitettyä ymmärrystä vankien lasten näkymättömyydestä ja kuulluksi tulemisen puutteesta yhteiskunnallisesti. Tiedon puute on havaintojen mukaan näkymättömyyttä ylläpitävää, ja tutkimuksen keskeisin havainto onkin tiedon ja tietoisuuden lisäämisen tärkeys lapsista, joiden vanhempi on vankilassa. Havainnot tukevat Euroopan neuvoston säännöstä 53

siitä, että tiedon lisäämisen kautta ihmiset osaisivat kohdella lapsia, joita vanhemman vankeus koskettaa, paremmin. Tutkimustiedolla olisi keskeinen rooli tässä prosessissa. Säännöksen 53 mukaan sellaiselle tutkimukselle tulisikin mahdollistaa rahoitus, joka on edistämässä vankien lasten asemaa parhaalla mahdollisella tavalla. (CM/Rec (2018)5, Lapsiystävälliset suositukset 2018.)

Tutkielman aluksi tuotiin esille, etteivät palvelut ole onnistuneet tunnistamaan tai kohtaamaan vankien lasten yksilöllisiä tuen tarpeita. Tutkimushavainnot esittävät, että keskeinen avain yksilöllisten tarpeiden kohtaamiseen olisi vankien lasten mukaan ottaminen heitä koskevien palvelujen ja strategioiden kehittämiseen. Mukaanotto tulisi tapahtua tavoilla, jotka lapset kokevat omakseen. Myös Stenvall (2012, 16, 134) painotti, että mukaan ottamisen tulisi tapahtua tavoilla, jotka ovat lasten mielestä toimivia. Näenkin Stenvallin ajatukset keskeisenä lisänä tutkimushavainnoille siitä, sillä lasten kuunteleminen ei edistä heidän toimijuuttaan, jos aikuiset toimijat tekevät sen vain näennäisesti ja seuraavat todellisuudessa omia näkemyksiään asioiden etenemisestä. Mukaan ottamisessa keskeisenä pitäisi olla tavat, joilla lapset tulevat arjessaan kohdatuksi. Lasten omille näkemyksille, toiveille ja ajatuksille tulisi antaa tilaa, jotta edistetään heidän oman toimijuutensa rakentumista. (Emt, 139–140).

Niinpä toimijuuden näkökulma palveluiden järjestämisessä ja kehittämisessä voi edesauttaa sitä, että vankien lasten yksilölliset tuen tarpeet tulisivat kohdatuksi. Kuitenkin lapset, joiden vanhempi on vankilassa, usein hukkuvat kaikkien lasten oikeuksista puhuttaessa. Jos järjestetyt palvelut eivät saavuta ja tunnista vankien lapsia, tällöin toimijuuden näkökulma auttamistyössä ei edistä näiden lasten asemaa. Näenkin sen arvokkaana, että tutkitaan erillisesti lapsia, joita oman vanhemman vankeus koskettaa. Yhdyn Santasen (2013, 108) näkemykseen siitä, että tutkitun tiedon lisääminen on keskeinen mahdollistaja vankien lasten näkyväksi tekemiseen.

Tutkimushavaintojen pohjalta nostaisin keskeiseksi tutkimusaiheeksi tulevaisuudessa sen, miten tietoa voidaan käytännössä lisätä vankien lasten kanssa työskenteleville. Millaisia koulutuksia tulisi järjestää ja miten ne voitaisiin toteuttaa? Lisäksi oma tutkielmani ei eritellyt lapsia ja heidän kokemuksiaan iän perusteella, mutta on selvää, että esimerkiksi pienten lasten ja nuoruusikäisten kokemukset eroavat toisistaan merkittävästi. Aineistossa painottuivat nuorten kokemukset ja tutkimuksissa ei juuri keskitytty pienten lasten asemaan. Niinpä voisi olla tarpeellista tutkia pienten lasten kokemuksia ja tuen tarpeita vanhemman joutuessa vankilaan, sillä he ovat ikänsä puolesta erityisen haavoittuvassa asemassa.

Tulokset pohjautuvat kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen, joten niiden paikkansapitävyydestä Suomessa ei voida esittää suoria johtopäätöksiä. Suurin osa tutkimuksista on toteutettu EU:n alueella, missä lapsia koskevaa politiikkaa ohjaa yhteinen Lapsen oikeuksien sopimus (1989) ja Euroopan neuvoston säännökset (CM/Rec (2018)5). Niinpä laajempi kehys EU-maissa vankien lasten auttamiseen ja huomioimiseen yhteiskunnallisesti on yhteinen. Näin ollen tutkielman havaintoja voidaan pitää jokseenkin paikkaansa pitävinä myös Suomessa.

Tutkielmassa on aina rajoitteita ja haasteita. Teoreettiselle tutkielmalle ominainen vahva teoreettisuus on saanut pohtimaan, onko tarkka teoreettinen raja kunnioittanut tutkielman aiheen moninaisuutta ja herkkyyttä. Monet tärkeät näkökulmat jäävät rajauksen vuoksi käsittelemättä tai edes nostamatta esille. Kandidaatintutkielma on laajuudeltaan rajallinen huolimatta toteutuksen muodosta, minkä vuoksi laajan aiheen käsittely jää väistämättä suppeaksi. Kuitenkin Suomesta puuttuu tutkittu tieto koskien vankien lapsia ja perheitä lähes kokonaan, joten näen kansainvälisen tutkimustiedon tuottaman kuvan vahvistamisen vankien lasten kokemuksista ja tarpeista tärkeäksi. Tutkimukset, jotka keskittyivät näiden lasten omaan näkökulmaan, tuovat esille tärkeää tietoa lasten omista kokemuksista, tarpeista ja kehitysideoista.

Vankien lasten kanssa uraa tehneen psykologian ja sosiologian tohtorin Lorna Brookesin (2018, 273) ajatukset kiteyttävät tärkeän sanoman. Kun ihmisiä kohdellaan aktiivisina yhteistyökumppaneina, heille ei anneta avaimia pelkästään selviytymiseen, vaan myös elpymiseen ja henkilökohtaiseen kasvuun. Kun lapsia kuullaan, edistetään heidän selviytymiskykyään. Lapset saavat avaimen vaikuttaa omaan elämäänsä. Tällöin he eivät vain selviydy, vaan lapset todennäköisemmin puoltavat oikeuksiaan ja saavat äänensä kuuluviin myös tulevaisuudessa. Tämän tilanteen voi nähdä hyvän toimijuuden toteutumisenä, minkä tulisi olla kaikessa auttamistyössä tärkeä päämäärä (Leiman 2013, 32–35).

6 Lähteet

- Axelsson, Andrew, Kelleher, Kelly, Chisolm, Deena, & Boch, Samantha (2020). "How do I help this kid adjust to what real life is for them?": Youth service providers experiences on supporting children with incarcerated parents. *Children and Youth Services Review*, 110, 104802–. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.104802>
- Bandura, Albert (2000) Exercise of Human Agency through Collective Efficacy. *Current directions in psychological science: a journal of the American Psychological Society* 9(3), 75–78. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00064>
- Bandura, Albert (2001) Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual review of psychology*, 52(1), 1–26. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>
- Bandura, Albert (2006) Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on psychological science*, 1(2), 164–180. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2006.00011.x>
- Bandura, Albert (1997) *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Brookes, Lorna (2018) Why We Need to Listen to Children of Prisoners. *European Journal of Education* 53.3: 271–274. <https://doi.org/10.1111/ejed.12278>
- Enroos, Rosi (2008) *Vankila lapsuudessa - lapset vankilassa: tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää*. Rikosseuraamusvirasto.
- Eteläpelto, Anneli, Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija (2011) Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa Eteläpelto, Anneli, Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija (toim.), *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa* (s.11–32). Kansanvalistusseura: Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.
- Euroopan neuvoston suositus CM/ Rec(2018)5, joka koskee vankilassa olevien vanhempien lapsia. On aika toimia! Lapsiystävälliset suositukset.
- Flynn, Catherine, Bronwyn Naylor, and Paula Fernandez Arias (2016) Responding to the Needs of Children of Parents Arrested in Victoria, Australia. *The Role of the Adult Criminal Justice System*. *Australian & New Zealand journal of criminology*, 49(3), 351–369. <https://doi.org/10.1177/0004865815585390>

Giele, Janet & Elder, Glen (1998) Life Course Research: Development of a Field. Teoksessa Giele, Janet & Elder, Glen (toim.) Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches. Thousand Oaks: Sage, 5–27.

Johnson, Toni (2012). Mapping the Critical Service Needs of Adolescent Children of Prisoners. *Social Work in Public Health*, 27(1-2), 45–68. <https://doi.org/10.1080/19371918.2012.629905>

Jones, Adele, Gallagher, Bernard, Manby, Martin, Robertson, Oliver, Schützwohl, Matthias Berman, Anne, Hirschfield, Alexander, Ayre, Liz, Urban, Mirjam & Kathryn, Sharrat (toim.) (2013) Children of Prisoners. Interventions and mitigations to strengthen mental health. University of Huddersfield.

Kampfner, C. (1995) Post-traumatic stress reactions in children of imprisoned mothers. Teoksessa K. Gabel & D. Johnston (Toim.), Children of incarcerated parents (s. 89–100). New York, NY: Lexington Books

Knudsen, Else Maria (2016) Avoiding the pathologizing of children of prisoners. *Probation Journal*, Vol. 63(3) 362–370. DOI: 10.1177/0264550516660766

Laakso, Janice & Nygaard, Julie (2012) Children of Incarcerated Parents: How a Mentoring Program Can Make a Difference, *Social Work in Public Health*, 27:1-2, 12-28, DOI: 10.1080/19371918.2012.629892

Lapintie, Anastasia (2021) (Puhelinkeskustelu 11.2.2021)

Lapintie, Anastasia & Sassi, Tarja (2020) Milloin vankien lapset tulevat näkyviksi? Kriminaalihuollon tukisäätiö. 17.06.2020 <https://www.krit.fi/2020/06/milloin-vankienlapset-tulevat-nakyviksi/>

Leeson, Caroline, & Morgan, Julia. (2014). Strategic Planning for Support Services for Children with a Parent or Close Relative in Prison. *Social Policy & Administration*, 48(7), 848–863. <https://doi.org/10.1111/spol.12050>

Leiman, Mikael (2013) Avuttomuus ja toimijuus. Tuetusta toimijuudesta itsenäiseen toimijuuteen. Dialoginen ohjaus ja neuvonta käytännössä. Polku työmarkkinoille-osahanke. <https://www.elykeskus.fi/documents/10191/1506373/Dialoginen+ohjaus+ja+neuvonta/c1637dbb-3feb-447f-938d65eb0bca1198>. Viitattu 7.3.2021

Loureiro, Tania (2010) Perspectives of Children and Young People with a Parent in Prison.

Scotland's Commissioner for Children and Young People and Families Outside.

<https://dera.ioe.ac.uk/1215/1/perspectives%20of%20cyp%20with%20a%20parent%20in%20prison.pdf>

Recommendation CM/Rec(2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents. Council of Europe

Reunanen, Merja (2017) Toimijuus kuntoutuskokemusten kerronnassa ja fysioterapian kohtaamisissa. Väitöskirja, Lapin Yliopisto. Haettu osoitteesta <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/62863>

Rikosseuraamuslaitos (2019) Lapsi- ja perhetyön linjaukset. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi_ja_perhetyon_linjaukset_2019.pdf Viitattu 21.3.2021

Ronkainen, Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73:4, 388–401.

Ryynänen, Hannakaisa & Suomela, Maarit (2011) Lähelle. Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2011.

Santanen, Johanna (2013) Poissaolon tarinat: vankilassa olevien vanhempien ja vanhemman vankeuden kokeneiden lasten kertomaa. (Pro Gradu tutkielma, Tampereen yliopisto, Pori) Haettu osoitteesta <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/84309>

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Stenvall, Elina (2018) Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. (Väitöskirja, Tampereen yliopisto) Haettu osoitteesta <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/104221>

Suoranta, Juha (2018) YKTA06 Kandidaatin tutkielma ja seminaari 2019–2020: Mitä on teoreettinen tutkimus? (tuni.fi)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Weidberg, Fiona (2017). Giving children of imprisoned parents a voice. *Educational Psychology in Practice*, 33(4), 371–386. <https://doi.org/10.1080/02667363.2017.1336703>

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (20.11.1989):

https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf